

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

доктора економічних наук, професора

Кукси Ігоря Миколайовича,

на дисертаційну роботу **Шкоди Мар'яни Сергіївни**

на тему **«Методологічні засади розвитку систем кластерного партнерства національної економіки»**, яку представлено на здобуття наукового ступеня

доктора економічних наук за спеціальністю

08.00.03– економіка та управління національним господарством

**АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ
НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ, ПЛАНАМИ ТА ТЕМАМИ**

В останню чверть ХХ століття людство вийшло на новий етап свого розвитку, обумовлений глобалізацією світового економічного простору, інформатизацією економіки і розширенням інтеграційної складової розвитку. Вона проявляється в необхідності прийняття управлінських рішень спрямованих на досягнення сталого розвитку локальних економічних систем, за допомогою створення умов для реалізації конкурентних переваг підприємств у міжрегіональній і міжнародній конкуренції на основі розвитку систем кластерного партнерства. Це особливо актуально в таких значущих напрямках, як інноватизація, діджиталізація та інтелектуалізація виробництва.

Динамічність сучасної національної економіки істотно впливає на стратегію розвитку і формування структури всіх економічних агентів. Більшість суб'єктів господарювання спрямовані на диференціацію продукції, що випускається, організацію гнучких, адаптивних ділових і міжфірмових мереж шляхом кооперації та інтеграції взаємодіючих підприємств. Проте, успішна діяльність та розвиток таких інтеграційних мереж визначаються формою взаємодії її учасників. Зв'язки між економічними партнерами в цих структурах більш тісні, ніж при класичних ринкових обмінах, але слабкіші за внутрішньофірмові відносини. Відповідні форми організації бізнесу характеризуються як системи кластерного партнерства.

Актуальність теми дослідження обумовлена дією низки чинників, а саме: підвищенням значущості інноваційної діяльності як для розвитку національної економіки, так і галузі машинобудування; низькою ефективністю системи стратегічного управління інноваціями в країні, регіонах і в організаціях і як наслідок, малою часткою інноваційних товарів, вироблених і реалізованих на внутрішньому і зовнішньому ринках; дефіцитом фінансових та інвестиційних ресурсів, необхідних для розробки та реалізації інноваційних проєктів; відсутністю регламентованих державних програм та недостатністю методичних

розробок щодо розвитку систем кластерного партнерства. Необхідність подальшого вдосконалення теоретико-методологічних та методико-прикладних підходів щодо розвитку систем кластерного партнерства і зумовила актуальність теми дисертаційної роботи, мету і завдання дослідження автора.

Актуальність роботи Шкоди Мар'яни Сергіївни підтверджується також зв'язком наукової спрямованості дисертаційного дослідження із планами науково-дослідних робіт Київського національного університету технологій та дизайну за темами: «Управління інноваційним розвитком підприємництва на засадах кластеризації» (№ державної реєстрації 0120U103264), в рамках якої автором як виконавцем теми запропоновано процедуру моделювання кластерної архітектури інноваційного розвитку систем кластерного партнерства на прикладі машинобудівної галузі України; «Стратегічні вектори управління інноваційним розвитком інтегрованих структур бізнесу» (№ державної реєстрації 0120U103265), в якій особистий внесок автора полягає в розробленні комплексного науково-методичного підходу до оцінювання структурних властивостей розвитку систем кластерного партнерства; «Детермінанти трансформації економіки України в контексті реалізації Цілей сталого розвитку (макро-, мезо- та мікрорівень)» (№ державної реєстрації 0120U103028), в межах якої автором сформовано напрями державної підтримки інноваційного розвитку машинобудівної галузі на основі реалізації інтересів учасників систем кластерного партнерства.

ОБГРУНТОВАНІСТЬ ТА ДОСТОВІРНІСТЬ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням загальної теорії систем та теорії розвитку, математичного моделювання, багатокритеріального аналізу, аналітичного та емпіричного узагальнення, агентських відносин, транзакційних витрат, управління, а також застосування системного, структурного, синергетичного та процесного підходів до формування систем кластерного партнерства в національній економіці.

Достатня міра обґрунтованості наукових положень, коректність постановки наукових і практичних завдань, висновків та рекомендацій, що містяться в дисертаційному дослідженні, підтверджується широким використанням сучасних методів дослідження, серед яких варто відмітити методи історичного, логічного та порівняльного аналізу, метод аналітичних і логічних узагальнень, структурно-функціональний метод і метод структурно-логічного аналізу, метод критичного аналізу, методи економетричного

моделювання, нечіткої логіки та множинного кореляційного аналізу, що підтверджує обґрунтованість отриманих наукових результатів та положень, сформульованих автором.

Належний рівень достовірності та обґрунтованості результатів, отриманих у роботі, забезпечується використанням нормативно-правових документів, статистичних даних міністерств і відомств, а також звітної документації підприємств машинобудування України, значною кількістю опрацьованої науково-практичної інформації (перелік літературних джерел складається із 345 найменувань).

Отримані автором наукові результати апробовано на 28 наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів, що також можна вважати підтвердженням їх достовірності.

Теоретичні положення, методичні підходи та практичні рекомендації дисертанта щодо розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці, які містять сукупність положень про сутність і дослідження цього процесу відповідно до інновативно-інноваційної моделі реформування економіки, зумовлюють наукову новизну дисертаційної роботи.

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Структура дисертаційної роботи Шкоди М.С., відзначається послідовністю та логічністю, методологічною єдністю, що свідчить про завершеність наукового дослідження і прагнення автора від загального до конкретного дослідити предмет наукового пошуку та вирішити досліджувану проблему.

Основна частина роботи складається із вступу, п'яти розділів та висновків, що викладено на 359 сторінках і сконцентровані на досягнення визначеної мети через вирішення поставлених наукових завдань.

Так, у першому розділі **«Теоретичні основи розвитку систем кластерного партнерства національної економіки»** – досліджено теоретичні концепції еволюції розвитку кластерного партнерства в просторово-часовому континуумі; окреслено роль державного регулювання та інституціонального підґрунтя розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці.

Другий розділ **«Методологія розвитку систем кластерного партнерства національної економіки»** – присвячено розробці концептуальних положень розвитку систем кластерного партнерства; систематизовано принципи формування, управління та розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці; сформовано науково-методичні положення розробки програмних цілей систем кластерного партнерства в національній економіці.

У третьому розділі – «**Архітектоніка розвитку систем кластерного партнерства національної економіки**» – проаналізовано зарубіжну та вітчизняну практики розвитку міжрегіональних та міжгалузевих систем кластерного партнерства; обґрунтовано структурне забезпечення розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці; розроблено комплексний науково-методичний підхід до оцінювання структурних властивостей розвитку систем кластерного партнерства.

У четвертому розділі роботи – «**Діагностика розвитку систем кластерного партнерства національної економіки**» – обґрунтовано тенденції формування та розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці; розроблено програмні засади формування систем кластерного партнерства як базису для реалізації економічних інтересів учасників машинобудівної галузі у сфері інноваційного розвитку; запропоновано процедуру моделювання кластерної архітектоніки інноваційного розвитку систем кластерного партнерства на прикладі машинобудівної галузі України.

У п'ятому розділі роботи – «**Забезпечення програмного розвитку систем кластерного партнерства національної економіки**» – сформовано напрями державної підтримки інноваційного розвитку машинобудівної галузі на основі реалізації інтересів учасників систем кластерного партнерства; обґрунтовано синергетичне управління розвитком систем кластерного партнерства; визначено соціально-економічну ефективність програмного розвитку систем кластерного партнерства.

За обсягом роботи, стилем викладенням, послідовністю, аргументованістю та логічністю викладення положень дослідження дисертаційна робота Шкоди М.С., відповідає чинним вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора наук.

НАУКОВА НОВИЗНА ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дисертаційна робота Шкоди М.С., містить сукупність положень та результатів, які мають наукову новизну. Серед отриманих результатів суттєвою науковою новизною вирізняються розроблені автором концептуальні засади стратегії розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці, що базуються на положеннях інтеграції та квазіінтеграції, теоретичних підходах, принципах цільової орієнтації, комплексності, ефективності, відповідному методичному інструментарії – для реалізації мережевого управління на всіх етапах формування та розвитку систем кластерного партнерства з дотриманням узгодженості цільових вигід за програмними стратегічними цілями та завданнями кластеризації національної економіки та

представлені науково-методичні положення конкретних програмних цілей розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці, що спираються на концепції системного підходу, принципи цільової орієнтації, комплексності, ефективності та необхідність формування цільових комплексних програм з урахуванням стратегії економічного розвитку країни та відповідної орієнтації на створення кластерних структур через узгодження їх системних елементів для забезпечення виконання програмних цілей у визначених галузях відповідно до наявних потенціалів.

Заслугує на увагу сформовані у дисертаційній роботі науково-методичні підходи до формування систем кластерного партнерства на основі оцінювання структурних властивостей, які базуються на принципах мережевої економіки та передбачають (залежно від ступеня їх присутності в ланцюжку створення доданої вартості) трансфер технологій й обмін знаннями та інноваційними розробками, виявлення раціональних структурних меж кооперування та напрямів ефективної взаємодії учасників за ознакою інтенсивності внутрішньогрупової трейдингової діяльності.

Ознаки наукової новизни мають розробки автора у напрямі обґрунтування синергетичного підходу до управління розвитком систем кластерного партнерства, який базується на основах закону емерджентності, розвиває і доповнює системний підхід у частині поетапного співробітництва та дії гетерогенних зв'язків, які спонукають до якісних змін у системі, та проявляється більшою мірою, ніж в умовах корпоративних зв'язків, як наслідок множинності відносин та завдяки наявності координаційного центру узгодження інтересів усіх суб'єктів-партнерів.

Методико-прикладні положення щодо визначення кластерних угруповань, які реалізуються в межах трьох основних послідовних етапів: встановлення складу кластерного угруповання; пошуку відповідних груп всередині для забезпечення технології, інформації, ресурсів та інфраструктури; визначення органів державної влади, які зацікавлені в комплексному процесі розвитку кластерного угруповання для забезпечення розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці.

Важливим науковим доробком автора у теоретичній площині є поглиблення понятійно-категоріального апарату щодо наукових дефініцій понять «кластерно-територіальні утворення» та «кластерне партнерство» доповнено новим, більш ємним, універсальним визначенням «система кластерного партнерства».

Структурне наповнення сукупності інституціонального підґрунтя розвитку систем кластерного партнерства національної економіки, які, на відміну від інших, базуються на визначених стандартах ранжування

інноваційних проєктів, в рамках розвитку системи кластерного партнерства з використанням нейронної мережі для можливостей групування й визначення центрів кластерного розвитку національної економіки.

Наукові положення теорії програмного формування систем кластерного партнерства як базису для реалізації економічних інтересів учасників машинобудівної галузі у сфері інноваційного розвитку, що реалізуються через активізацію політики кластерного партнерства в інноваційній сфері і є безальтернативним варіантом формування та підтримки ініціатив у процесі імплементації інноваційних проєктів розвитку національної економіки.

Наукову новизну має низка здобутків дисертанта у методичній площині. Так, слід відзначити удосконалені автором науково-методичні підходи до управління соціально-економічною ефективністю програмного розвитку систем кластерного партнерства, який передбачає поетапне оцінювання та підбір нових учасників систем кластерного партнерства, вибір та коригування стратегії розвитку задля підвищення ефективності партнерства.

Моделювання кластерної архітекtonіки інноваційного розвитку систем кластерного партнерства на прикладі машинобудівної галузі України, який побудований на оцінюванні ймовірнісних сценаріїв реалізації проєктів з урахуванням математичного очікування чистої теперішньої вартості та внутрішньої норми доходності в умовах високого рівня невизначеності та непередбачуваності проявів з боку внутрішнього та зовнішнього середовища

Результати дослідження розвивають теорію інтеграції в частині формування методології розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці. Її практичні рекомендації можуть бути використані як прикладні положення формування таких структур в галузі машинобудування та ін.

ПОВНОТА ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДИСЕРТАЦІЇ В ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ НАУКОВИХ ПРАЦЯХ

Основні результати дослідження достатньо повно викладені у 52 наукових працях. Серед опублікованих праць автора слід відмітити 1 монографію, 23 статті у наукових фахових виданнях України та іноземних держав, а також виданнях включених до міжнародної наукометричної бази даних Web of Science, 28 праць апробаційного характеру, які відображають наукові результати дисертації.

Ознайомлення з публікаціями дисертанта надає змогу зробити висновок, що в них достатньо повно відображені наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи.

З публікацій, які виконані автором у співавторстві, в дисертаційній роботі використано тільки ті наукові положення, які належать особисто дисертанту.

ТЕОРЕТИЧНА ЦІННІСТЬ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретична цінність результатів представленого дослідження полягає у розробці теоретичних положень розвитку систем кластерного партнерства. Обґрунтуванні концептуальних положень стратегії розвитку систем кластерного партнерства національної економіки, що базуються на положеннях інтеграції та квазіінтеграції, теоретичних підходах, принципах цільової орієнтації, комплексності, ефективності, відповідному методичному інструментарії – для реалізації мережевого управління на всіх етапах формування та розвитку систем кластерного партнерства.

Заслуговує на увагу запропоноване авторське структурне наповнення систем кластерного партнерства та конфігурація взаємодії у межах таких систем.

Слід відмітити значимість у теоретичній площині авторської концепції розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці, яка ґрунтується на положеннях мережевої економіки, а також на базисі поєднання й узгодження системного, процесного, еволюційного та нейромережевого наукових підходів.

Практичне значення одержаних результатів щодо розвитку систем кластерного партнерства надали можливість розробити комплекс методичних засад та прикладних пропозицій, які було використано: Міністерством аграрної політики та продовольства України – в частині структурного забезпечення розвитку систем кластерного партнерства національної економіки; Спілкою підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України – імплементовано науково-методичні положення розроблення програмних цілей систем кластерного партнерства національної економіки; Мелітопольською районною радою – враховано пропозиції щодо інституціонального підґрунтя розвитку систем кластерного партнерства національної економіки; Освітнім інвестиційно-технологічним Кластером легкої промисловості – враховано принципи розроблення, управління та розвитку систем кластерного партнерства; Харківським кластером легкої промисловості та дизайну – використано концептуальні положення розвитку систем кластерного партнерства; ТОВ УБ «Закордонмонтажспецбуд» – враховано програмні засади формування систем кластерного партнерства як базису для реалізації економічних інтересів підприємств машинобудівної галузі; ТОВ

«Мелітопольський завод автотракторних запчастин» – враховано практичні рекомендації конкурентних розробок і пропозицій щодо вдосконалення програми підтримки систем кластерного партнерства національної економіки, зокрема, у секторі машинобудування.

Крім того, сформульовані в дослідженні теоретичні положення та наукові висновки успішно впроваджено в освітній процес Київського національного університету технологій та дизайну (довідка від 111/24 № 16.02.2021 р.), зокрема, при викладанні дисциплін «Сучасні технології ведення бізнесу» та «Бізнес-адміністрування».

ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ДИСЕРТАЦІЇ

Не зменшуючи вагомості і достатньо високого наукового рівня дисертаційної роботи Шкоди М.С., слід вказати на окремі недоліки та дискусійні положення, що дають підстави вислови такі критичні зауваження:

1. За своїм контентом і обґрунтованістю дисертаційне дослідження автора є сформованим, логічним та завершеним. Основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертації мають достатнє теоретичне, методологічне, методичне та емпіричне підґрунтя. Авторка чітко сформулювала мету дослідження, завдання та визначила предмет і об'єкт дослідження, проте редакційно-стилістично тему дисертаційного дослідження доречно сформулювати як: «Методологічні засади розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці».

2. У першому розділі дисертаційної роботи автор багато уваги й місця приділяє аналізу різних поглядів з питань формування інтеграційних процесів. Наведені судження й висновки дуже корисні й цікаві., але слід відзначити, що автор дещо перебільшує вплив інтеграційної взаємодії на результати діяльності суб'єктів господарювання, в деяких елементах необхідна більш переконлива аргументація, хоча б у відношенні до адаптації цієї інтеграційної взаємодії до умов конкретних машинобудівних підприємств, які складають базу практичної апробації розробок. Також у пункті 1.1. при науковому дослідженні проблематики, що розглядає автор не вказуються автори, з якими проводиться наукова дискусія, що робить висновок щодо знання автором наукової літератури дещо проблематичним.

3. Під час викладання у другому розділі концептуальних положень розвитку систем кластерного партнерства, автор не визначає, що в запропонованій концепції виступає основною, а що уточнюючими гіпотезами реалізації мережевого управління на всіх етапах формування та розвитку систем кластерного партнерства на макро-, мезо- та мікрорівнях і, відповідно,

не визначає основні положення формування програмних засад відповідно до цих гіпотез. Зазначаючи лише, що запропонована система об'єднання матеріальних, управлінських та інформаційних ресурсів учасників кластерних утворень базується на партнерській довірі, агентських відносинах, трансакційних витратах задля стратегічного економічного розвитку, тобто, чітка архітектоніка концепції відсутня і носить дещо розмитий характер.

4. Значна увага в роботі автором приділяється вивченню роботи наявних кластерних структур управління в Україні та міжнародна практика в цілому (Розділ 3). В той же час, робота дещо виграла б, якщо поряд з цим автором було проаналізовано закордонний досвід формування та управління розвитком систем кластерного партнерства взаємодіючих підприємств саме на прикладі галузі машинобудування у провідних країнах світу, та з урахуванням цього обґрунтовано заходи, які б сприяли розвитку досліджуваної галузі в Україні за рахунок впровадження адаптивного механізму.

5. Пункт 4.3. розділу 4 «Діагностика розвитку систем кластерного партнерства національної економіки» дисертації дещо перенавантажений формулами та визначеннями, безперечно корисними з науково-методичної точки зору, але стосовно практичного використання конкретним підприємством досліджуваної галузі у якості розвитку систем кластерного партнерства дещо громіздкий.

6. Беззаперечно ефективним є запропонований автором методичний підхід до управління соціально-економічною ефективністю програмного розвитку систем кластерного партнерства, який передбачає поетапне оцінювання та підбір нових учасників систем кластерного партнерства, вибір та коригування стратегії розвитку в розділі 5, проте досить складною і розмитою виглядає викладена автором класифікація ефектів при формуванні систем кластерного партнерства та визначення свого стратегічного бачення підприємствами досліджуваної галузі.

Наведені вище зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційної роботи. Певною мірою вони підкреслюють об'єктивну складність обраної теми, мають дискусійний характер та можуть бути враховані автором у подальших наукових дослідженнях.

ВІДПОВІДНІСТЬ АВТОРЕФЕРАТУ ЗМІСТУ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Дисертаційна робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Автореферат забезпечує ідентичність основних положень, висновків та наукових пропозицій дисертанта. Автореферат

дисертації за структурою та змістом відповідає дисертаційній роботі та не містить положень, які в ній відсутні.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ЩОДО ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА ЇЇ ВІДПОВІДНОСТІ ВИМОГАМ

Представлена дисертація Шкоди Мар'яни Сергіївни на тему: «Методологічні засади розвитку систем кластерного партнерства національної економіки» є завершеною науковою працею. Отримані автором нові наукові результати спрямовані на активізацію розвитку систем кластерного партнерства в національній економіці, що складають основу їх стратегічного розвитку у національному та глобальному економічному просторах.

Дисертацію виконано на належному науковому рівні. Зміст роботи логічно структуровано, викладено послідовно, висновки та пропозиції є достатньо аргументованими. Представлена робота містить в собі результати самостійного дослідження, що має не лише наукову новизну, але й практичну цінність для використання в діяльності підприємств досліджуваної галузі.

Основні положення, що виносяться здобувачем на захист, повною мірою оприлюднені. Автореферат дисертації є ідентичним основному змісту роботи.

Все це надає можливість зробити висновок, що в цілому за своєю структурою, змістом, наповненням та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук відповідно п.п. 10, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
перший проректор
Харківського національного
аграрного університету
ім. В.В. Докучаєва

Кукса Ігор Миколайович

засвідчується
деканом факультету економіки та управління
і канцелярії
10 09 20 21 р.